

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

مجلة كلية الإلهيات في جامعة بينكول

Bingol University
Journal of Theology Faculty

ISSN: 2147-0774

Cilt: V | Sayı: 9 | Yıl: 2017/1

Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (BÜİFD), yılda iki kez
25 Haziran/25 Aralık basılı yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Bu dergi ulusal ve veri indeksleri ile atif dizin tarafından
taranmaktadır.

BÜİFD dergisinde yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu
yazarlarına aittir.

Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları yayıncı kuruluşa ait olup, izinsiz,
kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama aktarılamaz.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Cilt: V, Sayı: 9, yıl: 2017/1

ISSN: 2147-0774

BİNGOL UNIVERSITY
JOURNAL OF THEOLOGY FACULTY

Volume: V, Issue: 9, Year: 2017/1

Sahibi / Owner / المشرف العام /
(Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Adına)
(On Behalf of Bingol Universty Theology Faculty)
Prof. Dr. Hakan OLGUN

Editör / Editor / رئيس التحرير
Yrd. Doç. Dr. Thamer HATAMLEH

Editör Yardımcıları / Assistants / مساعدوا رئيس التحرير
Arş. Gör. Hüsnü TURGUT
Arş. Gör. Eyüp SEVİNÇ
Arş. Gör. Muhammed ASLAN

Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şirin AYIŞ

Baskı Yeri ve Tarihi / Publication Place and Date
25 Haziran 2017

Kapak ve Sayfa Tasarımı
Şemal Medya Tasarım Ofisi
semalmedya@gmail.com

Baskı / Printing
Enes Basın Yayın ve Matbaacılık Ltd. Şti.
Litros Yolu, Fatih İş Merkezi No: 12/210
Topkapı / İstanbul - Tel: 0212 501 47 63

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Hakan OLGUN
Prof. Dr. Orhan BAŞARAN
Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ
Doç. Dr. Nusretin BOLELLİ
Doç. Dr. Ousama EKHTIAR
Yrd. Doç. Dr. Muhammed ÇETKİN
Yrd. Doç. Dr. Murat KAYA
Yrd. Doç. Dr. Abdunasır SÜT
Yrd. Doç. Dr. İsmail NARİN
Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÖZDEMİR
Yrd. Doç. Dr. Emrullah ÜLGEN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şirin AYIŞ
Yrd. Doç. Dr. Bedrettin BASUĞUY

Yazışma Adresi / Corresponding Adress

Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
12000 BİNGÖL
Tel: +90 (426) 2160005 -Fax: +90 (426) 2160035

Elektronik Posta / E-Mail

bingolilahiyatdersisi@hotmail.com

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK (Bingöl Üniversitesi) Prof. Dr. Abdülaziz BEKİ (Sebahattin Zaim Üniversitesi) Prof. Dr. Abdurrahman ACAR (Dicle Üniversitesi) Prof. Dr. Abdülaziz BAYINDIR (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Ali AKYÜZ (Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Bilal AYBAKAN (İbn Haldun Üniversitesi) Prof. Dr. Cafer Sadık YARAN (On Dokuz Mayıs Üniversitesi) Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCI (Siirt Üniversitesi) Prof. Dr. Erkan YAR (Fırat Üniversitesi) Prof. Dr. Faruk BEŞER (Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Fethi Ahmet POLAT (Muş Alparslan Üniversitesi) Prof. Dr. Fuat AYDIN (Sakarya Üniversitesi) Prof. Dr. Giyasettin ARSLAN (Fırat Üniversitesi) Prof. Dr. Halit ÇALIŞ (Necmettin Erbakan Üniversitesi) Prof. Dr. Hayati AYDIN (Yüzüncü Yıl Üniversitesi) Prof. Dr. Hüseyin HANSU (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. İbrahim YILMAZ (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet ERDEM (Fırat Üniversitesi) Prof. Dr. M. Halil ÇIÇEK (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi) Prof. Dr. M. Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK (Necmettin Erbakan Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet KUBAT (İnönü Üniversitesi) Prof. Dr. Muhammed ÇELİK (Dicle Üniversitesi) Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ (Harran Üniversitesi) Prof. Dr. Musa YILDIZ (Gazi Üniversitesi) Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. Nurettin CEVİZ (Gazi Üniversitesi) Prof. Dr. Osman GÜRBÜZ (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. Osman TÜRER (Kilis 7 Aralık Üniversitesi) Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Ömer PAKIŞ (Hakkâri Üniversitesi) Prof. Dr. Reşat ÖNGÖREN (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Sahip BEROJE (Yüzüncü Yıl Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet KATAR (Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN (Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Şamil DAĞCI (Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR (Amasya Üniversitesi) Prof. Dr. Vecdi AKYÜZ (Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN (Harran Üniversitesi) Prof. Dr. Eyyüp TANRIVERDİ (Dicle Üniversitesi) Prof. Dr. Necmettin GÖKKIR (İstanbul Üniversitesi) Doç. Dr. Abdurrahman ATEŞ (İnönü Üniversitesi) Doç. Dr. Metin YİĞİT (Dicle Üniversitesi).

Sayı Hakemleri / Referee Board of Thisissue

Prof. Dr. Orhan BAŞARAN (Bingöl Üniversitesi), Prof. Dr. Osamah Ali AL-FAKEER (Yarmouk University/Ürdün), Prof. Dr. Nurettin TURGAY (Dicle Üniversitesi), Prof. Dr. Abdullah AL-RABABAH (Naif Arab University for Security Sciences/Suudi Arabistan), Prof. Dr. İbrahim YILMAZ (Atatürk Üniversitesi), Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ (Bingöl Üniversitesi), Doç. Dr. Ousama EKHTIAR (Bingöl Üniversitesi), Doç. Dr. Nasser İbraheim Fadel AL-BANNA (Al-Imam Mohammad Ibn Saud Islamic University/ Suudi Arabistan), Doç. Dr. Mustafa ÖNCÜ (Dicle Üniversitesi), Doç. Dr. Enes ERDİM (Fırat Üniversitesi), Doç. Dr. Metin YİĞİT (Dicle Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. İsmail NARİN (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Bedri ASLAN (Batman Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÖZDEMİR (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Maysoon MARAZIQ (Tayba University/Suudi Arabistan), Yrd. Doç. Dr. Bedrettin BASUĞUY (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Ömer TOKUŞ (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. İbrahim USTA (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Mahmoud Mohammad QADDOM (Bartın Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Cengiz MÜRSELOV (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Abdunasır SÜT (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Muhammad Noor YOSUF (İnönü Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Faisal AL-JAWABRAH (Al-Imam Mohammad Ibn Saud Islamic University/ Suudi Arabistan), Yrd. Doç. Dr. Vezir HARMAN (Namık Kemal Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. M. Cüneyt GÖKÇE (Harran Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Marwan AL-RAYAHNAH (Mothah University/ Ürdün), Yrd. Doç. Dr. Melek BAĞCI (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Emannullah POLAT (Bingöl Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Firas AL-SHAYEB (Yarmouk University/Ürdün), Yrd. Doç. Dr. Muzaffer ÖZLİ (Fırat Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Yusuf AYDOĞDU (Bingöl Üniversitesi), Öğr. Gör. Aslam JANKIR (Mardin Artuklu Üniversitesi).

الإنسان مسيرام مخير؟

Muhammed Sait Ramazan el-Butî,
Daru'l-Fikr'il-Muasır, Beyrut 2009, 238 s.

Hüsnü TURGUT*

Tanıtımını yapacağımız kitabın müellifi Muhammed Sait Ramazan el-Butî, Şırnak iline bağlı Güçlükönak ilçesinin Yağmurkuyusu (Celegâ) köyünde 1929'de dünyaya gelmiştir. Butî, henüz dört yaşında iken bazı nedenlerden dolayı ailesiyle birlikte 1933'te doğduğu yerden ayrılmak zorunda kalmıştır. Butî ailesi, Türkiye sınırına yakın Suriye'nin bir köyünde kısa bir müddet kaldıktan sonra Şam'ın "Hayyü'l-Ekrâd" mahallesine yerleşirler. Butî'nin Babası Molla Ramazan, Şam'a yerleştikten kısa bir müddet sonra ticaretle uğraşmaya başlar. Butî, on üç yaşında iken annesini kaybeder. Onun vefatından sonra babası, Türk bir hanımla evlenir. Ana dili olan Kürtçeyle birlikte Türkçe ve Arapça'yı iyi bir şekilde öğrenen Butî, Şam'ın, farklı alanlarda uzman ve meşhur âlimler'inin rıhle-i tedrisinden geçer. Resmi bir statüye sahip olmayan söz konusu eğitimle birlikte 1953'te "Ma'hadü'l-Tevcihi'l-İslamî" üniversitesinden mezun olur, 1954'te Kahire'ye doktora eğitimi için gider ve 1955'te ise doktorasını tamamlayıp Şam'a döner.¹ Şam'da değişik görevlerde bulunan Butî, yıllarca sohbet ve ders verdiği "Mescidü'l-İmân" caminin kürsüsünde ders verdiği esnada 21 Mart 2013'te camide gerçekleşen bir patlama sonucunda vefat eder.

* Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Ana Bilim Dalı Öğretim Elemanı (h.turgut_1980@hotmail.com)

1 Muhammed Sait Ramazan el-Butî, *Hâze Validi*, Darü'l-Fikri'l-Muasır, Beyrut 1995.

Kitabın yazılış hikâyesini müellif giriş kısmında şöyle dile getirir: “Şam televizyonunda Çarşamba günleri sunduğum “Kur’an Dersleri” adlı program esnasında yaptığım serbest konuşmalarımdan derleyip meydana gelen bu araştırmamı, geliştirerek ve aynı zamanda akademik kurallara bağlı kalarak bir kitap formatında okuyucuya takdim etmekteyim.” Müellif kendisine sorduğu sorularla bu kitabın var olması ve gelişmesine sebep olan bir delikanlıya ithaf etmektedir. Hakkında son derece övücü nitelermeler dizdiği delikanlının ismini ise zikretmemektedir.

Yazar, kitabında itikadın girift konularından biri olan ve aynı zamanda kelâm ilminde çokça tartışılan “Cebr ve İhtiyar” problemini ele almaktadır. Kitap, kaza, kader, cebir, hürriyet, ihtiyar, ilâhî irade, insan iradesi, ilâhî irade ile insânî irade ilişkilerini konu edinmektedir. Bu konulara uygun olarak eserin ismi “الإنسان مسير ام مختير” (İnsana kendi fiillerinde serbest mi? Yoksa ona zorla mı yaptırılıyor) olarak seçmiştir. Yazar söz konusu problemi; “kul kendi fiilini ortaya koyarken, Allah Teâlâ’nın daha önce takdir ettiği ve dolayısıyla bir zorlama altında mı onu işliyor? Yoksa tamamen kendi hür iradesini kullanarak mı işliyor?” gibi sorular çerçevesinde geliştirmektedir.

Yazar, kitabın giriş bölümünde, itikat ilminin önemini dile getirerek itikadî konuların, İslam dininin temelini teşkil ettiğini belirtmektedir. Kişinin İslam’la olan bağını sürdürebilmesi ve inancını şüphelerden arındırarak sağlam bir zemin üzerine inşa etmesinin gerekliliğinden söz etmektedir. Zira hayatın tümü ibadet ve nafilelerle geçirildiği halde itikadî meseleler inkâr edilse veya bunlardan habersiz olunduğunda ahirette ibadet ve nafilelerin bir karşılığı olmayacaktır. Bu ayet de bunu teyit etmektedir; “Onların yaptıkları bütün amellerine yöneldik ve onları dağılmış zerreciklere çevirdik” (Furkan, 23).

Yazar’a göre “Cebr ve İhtiyar” problemi “kaza ve kader” problemiyle sıkı bir ilişki içindedir. Bu konu, sahabe kuşağından günümüze kadar en çok tartışılabilen ve hiçbir zaman aktüelliğini kaybetmeyen konuların başında gelmektedir.

Yazar, “İslam tarihi boyunca çözüme kavuşturulamayan bu denli zor bir problemin, sizin gibi bir araştırmacının nasıl çözüme kavuşturacak?” şeklinde bir sorunun sorulabileceğine dikkat çeker. Yazar muhtemel soruya şu şekilde cevap vermektedir: Bu problemi ele alırken çözüme kavuşturacağımız şey, problemin üstünde yıllarca biriken bulanık düşünceleri ve etrafında yoğunlaşan şüpheleri bertaraf etmektir. Bununla birlikte ilk kuşak

sahabe-i kiram neslinin problemi anladığı gibi insanlara doğru bir şekilde aktarmaktır.

Yukarıdaki metinden anlaşıldığı gibi yazar, kaza ve kader problemi hakkında bütün kuşkuları ortadan kaldırma ve onunla ilgili bütün zorlukları aşma iddiasından değildir. Asıl amacı, problemi doğru bir şekilde izah etmeye çalışarak Allah'ın kullarına yüklediği hakkı ortaya koyma ve anlama sorumluluğunu bir nebze olsa yerine getirmek olduğunu belirtmektedir.

Yazar, eserini akademik anlamda bölüm ve alt başlıklara ayırmamaktadır. Sadece konu başlıklarını kullanmaktadır. Birçok başlığın soru formatında getirdiğini görmekteyiz. Eserin içeriğine gelince yazar, ilk önce cebr-ihtiyar, kaza ve kaderin etimolojik tahlilini yapmaktadır. Daha sonra insanın fiillerinde hür bir iradeye sahip olup olmadığı, Mu'tezile ve diğer kelâm ekollerinin konu hakkında olan görüşlerini aktarıp tartışmasını yapar.

Yazarın bu konuda insanın ahirette sevap ve cezaya nail olabilmesinin yegâne sebebi, Allah'ın kendisine bahsettiği "keşp" ve "ihtiyar" sayesinde olduğu sonucuna varmaktadır. Ayrıca iddia edildiği gibi kavramsal olarak Kesb'in kavramını imam Eşarî'nin üretmediğini aksine tamamen Kur'an'a ait bir kavram olduğunun altını çizmektedir. Allah iradesi ile insan iradesi arasında bir tezatlığın söz konusu olmadığı gibi, Allah'ın irade ve rıza sıfatları da ayrı şeyler olduğunu açıklar. Yazar, okuyucu konuyu daha güzel kavrasın diye konuyu değişik açılardan değerlendirip ve birçok somut örneklerle sunmaktadır.

Yazar, "cebr"e işaret eden veya cebri andıran bazı ayet ve hadisleri de ele almaktadır. Ayrıca bunları birkaç örnek ile değerlendirmeye tabi tutar. Ona göre söz konusu naslar, ilk bakışta insanın fiillerinde bir zorlamaya tabi tutulduğunu gösterse de, aslında bunlar bir bütünlük içinde değerlendirilip tahlil edildiğinde aksi bir kanaate varılacağını ifade etmektedir.

Kitapta ele alınan bir diğer konu da Mu'tezile mezhebiyle Ehl-i Sünnet arasında tartışılan "Hüsün-Kubuh" (iyilik ve kötülük) teoridir. Yazar, Ehl-i Sünnet mezhebinin savunarak hüsün ve kubh'un Mu'tezilinin iddia ettiği gibi zati ve aklî olmadığını, aksine arazî ve şer'i olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Ehl-i Sünnetin iki ekolu olan Eş'ari ve Mâturidilerin konu hakkında aynı düşünceyi paylaştıklarını iddia etmektedir. Yazar, ayrıca konu hakkında Mu'tezilenin öne sürdüğü argümanları eleştirip bunların tutarsızlığını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Kitapta ele alınan diğer bir konu da kötülük problemidir. Kötülüğü, doğal/fiziki ve ahlaki olarak iki kısımda ele alan yazar, meydana gelen doğal afetlerin bazı hikmetlerini sıralamaktadır. Örneğin; Allah kâinatı insanın emrine amade etmişse de onun istediği her şeyi yapabileceği zannına kapılmaması için Allah, farklı zamanlarda bazı doğal afetleri meydana getirir. Ona göre bu doğal afetlerin meydana gelmesi, bilim ve teknolojiye güvenenlere de bir uyarı niteliğindedir. Ahlaki kötülükler konusunda da yazar, bu tür kötülüklerin tamamen insanoğlunun yanlış tasarruflarından dolayı meydana geldiğini ifade etmektedir. Son olarak yazar kader mefhumunun, bazı cahillerin öne sürdüğü gibi her şeyden el etek çekip “kaderim de varsa zaten meydana gelir” şeklindeki yanlış algıdan ibaret olmadığını aksine kader, var olan sebeplere bağlı kalmakla birlikte insana düşen sorumluluğu yerine getirdikten sonra, Allah’a tevekkül etmekten ibaret olduğunu vurgulamaktadır.

Yazar, yukarıdaki konuları ele alırken kelâm ilminin önemine vurgu yapmakta, ayrıca kelâm karşıtlarına da şu soruları yöneltmektedir: “Cebr ve ihtiyar” gibi problemlerin etrafında biriken şüpheler kelâm olmaksızın nasıl ortadan kaldırılabilir? Kelâm ilminin aslında bu gibi problemleri açıklığa ve çözüme kavuşturmaktan başka ne görevi olabilir? O zaman birileri çıkipta kelâmcıları bidat ehli sayacağına “cebr-ihtiyar” gibi soruları ortaya atarak insanların zihninde şüphe uyandıran kişileri asıl bidatçılardan sayması daha tutarlı olmaz mı? Yazar, bu ifade ile kelâm ilminin de diğer İslamî ilimler gibi bir ihtiyaçtan doğduğunu, kelâmın bidat olduğu söyleminin tutarlı olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca kelâm ilminin temel görevi, itikatta meydana gelen şüpheleri bertaraf etmek olduğunu vurgulamaktadır.

Sonuç olarak yazar, kaza-kader, cebir, hürriyet, ihtiyar, ilâhî irade, insânî irade, ilâhî irade ile insânî irade arasındaki ilişki gibi konulara Eşarî perspektiften yaklaşmaktadır. Bu konularda Eşari ile Matürîdîlerin ihtilaflarını öze dönük olmadığını, bilakis tamamen lafzî olduğunu vurgulamaktadır. İki mezhep arasında görünen ihtilafları ortadan kaldırmak için genel olarak bir uzlaştırma çabasına girmektedir. Ayrıca yazar, akıcı bir dil kullanmakta ve konular arasındaki insicama riayet etmektedir. Ele aldığı konuları somutlaştırıp okuyucunun zihnine yerleştirmektedir.